

Nowe stanowiska rzadkich i chronionych gatunków roślin naczyniowych na Przedgórzu Hłeckim (Wyżyna Małopolska)

EDWARD BRÓŻ, MARCIN NOBIS i RENATA PIWOWARCZYK

BRÓŻ, E., NOBIS, M. AND PIWOWARCZYK, R. 2003. New localities of rare and protected vascular plants on Hża Foreland (Małopolska Upland). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 10: 13–18. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: The paper presents the new locality of 44 rare and protected species of vascular plants from the Hża Foreland (Małopolska Upland). Six of them are rare and endangered plants.

KEY WORDS: rare and protected, vascular plants, floristics, Hża Foreland, Małopolska Upland

E. Bróż, Zakład Botaniki, Instytut Biologii, Akademia Świętokrzyska im. J. Kochanowskiego w Kielcach, ul. Świętokrzyska 15, PL-25-406 Kielce, Polska;

M. Nobis, R. Piwowarczyk, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, PL-31-501 Kraków, Polska; e-mail: nobis@fagus.ib.uj.edu.pl; piwowr@fagus.ib.uj.edu.pl

WSTĘP

Przedgórze Hłeckie, zgodnie z ujęciem KONDRACKIEGO (2000), jest mezoregionem leżącym w obrębie makroregionu Wyżyny Kieleckiej, prowincji Wyżyny Małopolskiej. Obszar ten pod względem florystycznym nie był – jak dotąd – przedmiotem dokładnych badań, dlatego notowania z tego terenu są dosyć skąpe. Najstarsze z nich pochodzą z XIX w. (ROSTAFIŃSKI 1873; BŁOŃSKI 1882; EJSMOND 1885; HEMPEL 1885; PURING 1899). Wiek XX przyniósł bardziej ożywiony rozwój badań nad florą tego obszaru. Swoje prace prowadzili tu m. in.: SZAFER (1923), SZAFRAN (1925), KAZNOWSKI (za MASSALSKIM 1962), BRÓŻ (1981a, b) oraz BRÓŻ i PRZEMYSKI (1983, 1986, 1987, 1988). Wśród nich, najbardziej znaczącymi, rzucającymi szersze światło na obraz tutejszej flory i roślinności, są prace GŁAZKA (1968a, b, 1973, 1975, 1976).

Dotychczasowe badania miały jednak charakter fragmentaryczny i ograniczały się tylko do wybranych obszarów (położonych głównie w południowo-wschodniej części mezoregionu), bądź dotyczyły występowania najbardziej interesujących gatunków. Toteż daleko jeszcze do pełnej znajomości flory naczyniowej omawianego obszaru.

W trakcie badań florystycznych, prowadzonych przez autorów w latach 1999–2001 na terenie Przedgórza Hłeckiego, odkryto wiele rzadkich, chronionych oraz interesujących z fitogeograficznego punktu widzenia stanowisk gatunków roślin naczyniowych, z których 44 uznano za godne opublikowania. Poniższe zestawienie obejmuje: 16 gatunków

objętych ochroną ścisłą, 1 gatunek (*Cypripedium calceolus*) zamieszczony w „czerwonej księdze” (KAŹMIERCZAKOWA & ZARZYCKI 2001) oraz 10 zamieszczonych na „czerwonej liście” (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Pozostałe 22 taksony to gatunki interesujące ze względu na zasięg geograficzny, rzadkie występowanie w regionie lub dotychczas na obszarze Przedgórze Hżeckiego nie notowane.

WYKAZ GATUNKÓW

Gatunki uwzględnione w niniejszej pracy podane są w kolejności alfabetycznej, a ich nomenklaturę przyjęto za MIRKIEM i in. (1995). Przy stanowisku podano położenie kwadratu w sieci ATPOL; zgodnie z metodą numeracji opracowaną przez ZAJĄCA (1978) cały badany teren leży w obrębie dwóch dużych kwadratów tj. EE i FE (podane kolejno dalsze cyfry oznaczają odpowiednio: dwie pierwsze – numer kwadratu o boku 10 km, natomiast dwie następne numer kwadratu o boku 2,5 km, na które podzielono kwadraty 10 × 10 km).

Skróty używane w tekście:

kat. – kategoria; leśn. – leśnictwo; miejsc. – miejscowość; nadleśn. – nadleśnictwo; oddz. – oddział; ok. – około;

Aconitum variegatum – Gatunek ściśle chroniony. Łęg olszowo-jesionowy (*Circaeo-Alnetum*) wzdłuż bezmiennego dopływu rzeki Kamiennej (las chłopski wsi Kolonia Inwalidzka), 1 km na N od wsi Kolonia Piaski (EE 6900).

Alchemilla glaucescens – Skraj zarośli, 400 m na W od Lipienic koło Jastrzębia (EE 3612).

Allium victorialis – Łęg olszowo-jesionowy (*Circaeo-Alnetum*) wzdłuż ciekłu wodnego, ok. 1 km na SE od wsi Bór Kunowski, (oddz. 243 leśn. Połagiew, obręb Ostrowiec) (EE 5930).

Asperula cynanchica – Murawy kserotermiczne – 400 m na S od ruin zamku w Hży (EE 4802); 500 m na W od wsi Stoki Małe (FE 6003). Stanowiska te znajdują się na granicy północnego kresu zasięgu tego gatunku w Polsce (ZAJĄC & ZAJĄC 2001).

Campanula bononiensis – Murawa kserotermiczna na zboczu wąwozu, na E od ruin zamku w Hży (EE 4802, EE 4803) oraz przydroża i wyrobiska ok. 600 m na SW od wsi Kolonia Polany koło Wierzbicy (EE 3712).

Carex davalliana – Gatunek narażony na wyginięcie (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Torfowisko niskie, 500 m na N od wsi Duranów (FE 6102).

Carlina acaulis – Gatunek ściśle chroniony. Widne lasy sosnowo-dębowe – oddz. 50 leśn. Seredzice, nadleśn. Marcule (EE 4811) oraz 1–1,5 km na SW od wsi Olechów Stary (FE 5010).

Catabrosa aquatica – Ciek wodny na SE skraju torfowiska, ok. 1 km na W od Pakosławia (EE 3820); brzeg rzeki Hżanki ok. 500 m na SW od wsi Kolonia Jedlanka (EE 3833).

Centaurea diffusa – Rzadki antropofit, znajdujący przy torach kolejowych – 800 m na W od wsi Skarżysko Kościelne (EE 4611); 1,5–3 km na N od Ożarowa (FE 6123 i 6133); Piaski Denkowskie koło Ostrowca Świętokrzyskiego (EE 6903)

C. oxylepis – Ok. 0,5 km na SW od Lasocina (FE 7201). Stanowisko to położone jest na skraju zasięgu gatunku w Polsce (ZAJĄC & ZAJĄC 2001).

Cephalanthera damasonium – Gatunek ściśle chroniony, rzadki w Polsce – kat. R (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Oddz. 61 leśn. Sródborze, obrębu Ćmielów (FE 6131).

Cerasus fruticosa – Gatunek ściśle chroniony, narażony – kat. V (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Przydroże leśne przy trasie Stara Dębowa Wola – Ostrowiec Świętokrzyski (oddz. 107 i 113 leśn. Zwierzyniec, nadleśn. Ostrowiec) (EE 6903); wapienne zbocze w wąwozie 1 km na N od wsi Nowe (FE 6232); oddz. 136 leśn. Błaziny, nadleśn. Marcule (EE 4833); oddz. 114 leśn. Myszki, obręb Lubienia (EE 5930); oddz. 27 leśn. Seredzice, nadleśn. Marcule (EE 4811).

Ceratophyllum submersum – Znalezione w dwóch położonych niedaleko od siebie stawach we wsi Krzyżanowice koło Hły (EE 3832). Na Wyżynie Małopolskiej gatunek bardzo rzadki.

Clematis recta – Gatunek ściśle chroniony, wymierający (kat. E) w Krainie Świętokrzyskiej (BRÓŻ 1990). Ciepłolubne zarośla – 200 m na SW od wsi Dorotka (FE 5222); 1,5 km na NE od Pętkowic (FE 5121); w pobliżu wsi Nowe (FE 6222). Stanowiska te znajdują się na zachodnim krańcu zwartego zasięgu tego taksonu w Polsce (ZAJĄC & ZAJĄC 2001).

Cruciata laevipes – Gatunek rzadki w Krainie Świętokrzyskiej (BRÓŻ 1990). Skraj osuszonej olszyny, ok. 1 km na W od zachodniego krańca wsi Wola Lipienicka Mała (EE 3602)

Cypripedium calceolus – Gatunek ściśle chroniony, narażony w Polsce na wyginiecie – kat. VU (BABA & KUCHARCZYK 2001). Zagajnik sosnowy na wzgórzu Duża Bandocha, 1,5 km na S od Lasocina (FE 7201).

Dianthus arenarius – Gatunek ściśle chroniony. Suche bory sosnowe (lasy chłopskie) – ok. 1 km na NW, N i NE od wsi Potok (FE 6113); 1 km na W od Tarłowa (FE 5230); 1 km na NE od wsi Wesołówka (FE 6202); 400 m na E od Słupi Nadbrzeżnej (FE 6212); ok. 1 km na W od wsi Turzników (FE 6221); 0,5–1,5 km na SE od wsi Zemborzyn Kościelny (FE 5210); 500 m na NW od wsi Nowe (FE 6212).

D. superbis s. stricto – Gatunek ściśle chroniony, narażony w Polsce (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Torfowiska niskie – w dolinie rzeki Modrzejowica, 200 m na SW od wsi Pludnica (EE 3811); podmokła łąka, 500 m na NWW od zachodniego krańca wsi Skarżysko Kościelne (EE 4611); 350 m na N od wsi Wólka Bodzechowska koło Ostrowca Świętokrzyskiego (FE 6020); 1 km na NE od zakładów górnictwo-hutniczych „Zębiec” (oddz. 163 leśn. Koszary, obręb Marcule) (EE 4832).

Diphasiastrum zeilleri – Gatunek ściśle chroniony. Bory sosnowe – 2 km na NE od wsi Brzozowa (lasy chłopskie) (FE 6102 i 6103); oddz. 36, 37 leśn. Jeleniec (obręb Ostrowiec), 3 km na NW od wsi Sarnówek (FE 5010).

Drosera rotundifolia – Gatunek ściśle chroniony, rzadki – kat. R (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Torfowisko wysokie „Babica” koło Skarżyska Kamiennej oraz na dnie podmokłego piaszczystego wyrobiska, 200 m na N od Młynu Piaska (EE 4622); w dolinie rzeki Kamiennej niedaleko miejsc. Szczepanów koło Skarżyska (EE 4621); 700 m na NE od Wąchocka (EE 5700).

Eleocharis ovata – Gatunek narażony (kat. V) w Polsce (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Brzeg cieklu wodnego na skraju lasu, ok. 2,5 km na SE od Mirca (EE 4721).

Epipactis palustris – Gatunek ściśle chroniony, narażony na wyginiecie (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Torfowiska niskie – w dolinie rzeki Modrzejowica, 200 m na SW od wsi Pludnica (EE 3811); ok. 1 km na N od osady Nowy Młyn koło Skarżyska Kamiennej (EE 4622); 350 m na NW od wsi Wólka Bodzechowska koło Ostrowca Świętokrzyskiego (FE 6020).

Gentiana cruciata – Gatunek ściśle chroniony, w regionie – rzadki (kat. R) (BRÓŻ 1990). Zbocze suchej doliny rzeki Trzemchy przy wsi Wólka Bałtowska koło Bałtowa (FE 5012); ciepłolubne zarośla u podnóża ciągu wzgórz, 0,3–1,5 km na S od Lasocina (bardzo obficie) (FE 7201); 500 m na W od wsi Stoki Stare (FE 6003).

G. pneumonanthe – Gatunek ściśle chroniony, narażony na wyginiecie (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Wilgotna łąka, ok. 500 m na E od wsi Budki II (EE 3522).

Goodyera repens – Gatunek ściśle chroniony. Bory sosnowe – ok. 1 km na NNE od wsi Gaworzyna oraz 300 m na SW od północno-zachodniego krańca wsi Tyce (lasy chłopskie) (EE 3821); 1 km na W od wsi Mokre Niwy koło Osin (EE 3733); oddz. 144 leśn. Janik, obręb Ostrowiec (EE 6901); oddz. 160 leśn. Janik, obręb Ostrowiec (EE 5930); oddz. 256 leśn. Połagiew, obręb Ostrowiec oraz ok. 2 km na NW od wsi Podlubiennik (EE 5930); oddz. 135 leśn. Klarnerowo, obręb Starachowice (EE 5702); oddz. 102, 103, 126 leśn. Ruda, obręb Lubienia (EE 5811 i 5810); oddz. 176 leśn. Łazy, obręb Starachowice (EE 5810); 1,5–2 km na E od miejsc. Lubienia (oddz. 100, 101, 121 i 122 leśn. Klepacze, obręb Lubienia) (EE 5812); oddz. 16 leśn. Kutery, obręb Lubienia (EE 5802); ok. 400 m na S od Lasocina (FE 7201).

Gymnadenia conopsea subsp. *conopsea* – Gatunek ściśle chroniony. Wilgotne lasy łąkowe – na S od drogi Starachowice – Kolonia Styków (oddz. 185 i 182 leśn. Łazy, obręb Starachowice) (EE 5723 i 5820).

Huperzia selago – Gatunek ściśle chroniony. Lasy jodłowo-bukowe – w oddz. 5 leśn. Zawaly, obręb Lubienia (EE 5900); oddz. 105 leśn. Aleksandrów, obręb Rzuców (nadleśn. Przysucha) (EE 3510).

Hydrocotyle vulgaris – Podmokła olszyna, 500 m na S od wsi Stary Mirów (EE 3731); przy źródłem wsiem ciekum wodnym, ok. 2 km na W od Trębowa (EE 4700).

Inula helenium – Bardzo rzadki antropofit. Rów melioracyjny oraz przydroże we wsi Gaworzyna (EE 3821).

Isolepis setacea – Podmokłe piaski we wsi Wólka Tarłowska (FE 5231).

Kickxia elatine – W uprawie żyta przy wsi Mędraków (1 km na S od wsi Rzeczków) (EE 3701). Stanowisko to znajduje się na wschodnim kresie zasięgowym tego gatunku w Polsce (ZAJĄC i ZAJĄC 2001).

Laserpitium latifolium – Skraj boru mieszanego – 3 km na SW od wsi Mołdawa (leśn. Myszki, obręb Lubienia) (EE 5911).

Lathyrus laevigatus – Zbiorowiska grądowe – w oddz. 70 leśn. Kutery, nadleśn. Lubienia (EE 5802); oddz. 186 leśn. Łazy, obręb Starachowice (EE 5723); oddz. 271, 272 leśn. Krynki, obręb Ostrowiec (EE 5830, 5831). Gatunek ten osiąga na badanym terenie zachodni kres swojego zasięgu w Polsce (ZAJĄC i ZAJĄC 2001).

Lemna gibba – Staw we wsi Krzyżanowice koło Iłży (EE 3832); rzeka Trzemcha we wsi Trzemcha Górna (FE 5002); rzeka Kamienna koło Bałtowa (FE 5023); staw przy wsi Potoczek (FE 5123); spiętrzenie rzeki Kamiennej w miejsc. Nowy Młyn koło Skarżyska Kamiennej (EE 4622).

Lepidium virginicum – Rzadki kenofit, znaleziony na polnej drodze przy wsi Mirówek koło Wierzbicy (EE 3721).

Limosella aquatica – Podsychnający staw przy wsi Kolonia Wierzbica (EE 3711). Na badanym terenie gatunek dotychczas nie notowany.

Linaria genistifolia – Tory kolejowe we wsi Baranów koło Wólki Bodzechowskiej (FE 6020).

Lycopodiella inundata – Gatunek ściśle chroniony, narażony (kat. V) na wyginiecie (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). Torfowisko „Babica” koło Skarżyska Kamiennej oraz na dnie piaszczystego wyrobiska, 200 m na N od Młynu Piaska (EE 4622).

Silene chlorantha – Bór sosnowy – ok. 500 m na NW od Słupi Nadbrzeżnej (FE 6202).

Sparganium minimum – Rów przy stawie w Orłowie koło Jastrzębia (EE 3613).

Stellaria longifolia – Wilgotne bory sosnowe, 2–3 km na SE od wsi Bór Kunowski (leśn. Sądłowiźna, leśn. Połągiew, obręb Ostrowiec) (EE 5833 i 5830).

Thesium linophyllum – Suche zbocze, ok. 800 m na S od wsi Stary Mirów (EE 3731); zarośla oraz kserotermiczne murawy na krawędzi doliny rzeki Trzemchy we wsi Wólka Bałtowska (FE 5012).

Thymelaea passerina – Rzadki antropofit znaleziony na zboczu doliny rzeki Trzemchy przy wsi Wólka Bałtowska (FE 5012); polne przydroże, 200 m na SW od wsi Dorotka (FE 5222).

Wolfia arrhiza – Staw, ok. 500 m na N od wsi Rudka koło Kunowa (masowo) (EE 6900).

LITERATURA

- BĄBA W. & KUCHARCZYK M. 2001. *Cypripedium calceolus* L. – Obuwik pospolity. – W: R. KAŻMIER-CZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe., ss. 529 – 530. Instytut Botaniki im. W. Szafera i Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- BŁOŃSKI F. 1892. Przyczynek do flory jawnokwiatowej i skrytokwiatowej naczyniowej kilkunastu okolic kraju. – Pam. Fizjogr. **12**(3): 131–149.
- BRÓZ E. 1981a. Notatki florystyczne z Gór Świętokrzyskich. Część II. – Fragn. Flor. Geobot. **27**(3): 321–330.
- BRÓZ E. 1981b. Notatki florystyczne z Gór Świętokrzyskich. Część III. – Fragn. Flor. Geobot. **27**(4): 607–617.

- BRÓZ E. 1990. Lista wymierających i zagrożonych gatunków roślin naczyniowych Krainy Świętokrzyskiej. – Rocz. Świętokrz. **17**: 97–106.
- BRÓZ E. & PRZEMYSKI A. 1983 [1985]. Nowe stanowiska rzadkich gatunków roślin naczyniowych z lasów Wyżyny Środkowomłopolskiej. – Fragm. Flor. Geobot. **29**(1): 19–30.
- BRÓZ E. & PRZEMYSKI A. 1986. Projekt rezerwatu leśno-florystycznego koło Starachowic. – Chrońmy Przyr. Ojcz. **42**(5): 61–70.
- BRÓZ E. & PRZEMYSKI A. 1987. Chronione oraz rzadsze elementy flory naczyniowej Krainy Świętokrzyskiej. Część II. – Studia Kieleckie **4**(56): 7–18.
- BRÓZ E. & PRZEMYSKI A. 1988. Nowe stanowiska rzadkich oraz zagrożonych gatunków roślin naczyniowych na Wyżynie Środkowomłopolskiej i jej pobrzeżach. – Fragm. Flor. Geobot. **33**(3–4): 239–249.
- EJSMOND A. 1885. Sprawozdanie z wycieczki botanicznej odbytej w opoczyńskie, w lecie 1884 r. – Pam. Fizjogr. **5**: 83–98.
- GLĄZEK T. 1968 a. Roślinność kserotermiczna Wyżyny Sandomierskiej i Przedgórze Iłżeckiego. – Monogr. Bot. **25**: 1–136.
- GLĄZEK T. 1968 b. Flora kserotermiczna Wyżyny Sandomierskiej i Przedgórze Iłżeckiego. ss. 75. Wyd. Art.-Graf., Kraków.
- GLĄZEK T. 1973. Zespoły leśne północno-wschodniego przedpola Gór Świętokrzyskich. – Monogr. Bot. **37**: 1–158.
- GLĄZEK T. 1975. Roślinność rezerwatu archeologicznego Krzemionki Opatowskie koło Ostrowca Świętokrzyskiego. – Ochr. Przyr. **40**: 139–162.
- GLĄZEK T. 1976. Rośliny naczyniowe zbiorowisk leśnych północno-wschodniego przedpola Gór Świętokrzyskich. – Monogr. Bot. **51**: 1–108.
- HEMPEL M. 1885. Spis roślin jawnokwiatowych dziko rosnących w Słupi Nadbrzeżnej. – Pam. Fizjogr. **5**: 135–153.
- KAŹMIERCZAKOWA R. & ZARZYCKI K. (red.) 2001. Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. ss. 664. Instytut Botaniki im. W. Szafera i Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- KONDRACKI J. 2000. Geografia fizyczna Polski. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- MASSALSKI E. 1962. Obrazy roślinności krainy Gór Świętokrzyskich. ss.120. Wyd. Art.-Graf., Kraków.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 1995. Vascular plants of Poland – a checklist. – Polish Bot. Stud. Guideb. Ser **15**: 1–303.
- PURING N. 1899. Kratkij ocherk rastitelnosti Bodzentynskago Lesnicesstwa Keleckoij Guberni. – Tr. St. Petersb. Obshch. i Lesow. **29**(1): 93–164.
- ROSTAFIŃSKI J. 1873. Florae polonicae prodromus. – Verh. k. k. zool.-bot. Ges. Wien. [Jahrgang 1872] **22**: 81–208.
- SZAFER W. 1923. Zapiski florystyczne. – Acta Soc. Bot. Pol. **1**(1): 55–57.
- SZAFRAN B. 1925. Budowa i wiek torfowiska w Pakosławiu pod Iłżą. – Spraw. Komis. Fizjogr. **61**: 17–34.
- ZAJĄC A. 1978. Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”. – Wiad. Bot. **22**(3): 145–155.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. ss xii + 716. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZARZYCKI K. & SZELĄG Z. 1992. Czerwona lista roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce. – W: K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. HEINRICH (red.), Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce. Wyd. 2. ss. 87–98. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków.

SUMMARY

The paper describes the localities of 44 rare and interesting species of vascular plants found between 1999 and 2001 on the Ilża Foreland (Małopolska Upland). Ten species are on the “red list” of plants in Poland (ZARZYCKI & SZELĄG 1992). The most interesting species are: *Carex davalliana*, *Cephalanthera damasonium*, *Cerasus fruticosa*, *Cypripedium calceolus*, *Dianthus superbus*, *Drosera rotundifolia*, *Eleocharis ovata*, *Epipactis palustris*, *Gentiana pneumonanthe* and *Lycopodiella inundata*.

Przyjęto do druku: 2.07.2002 r.